

ÖZEL HUKUK

YENİ FİN ANONİM ŞİRKETLER KANUNU

T. ANSAY

A. Ü. Hukuk Fakültesi

I. GİRİŞ

Batı kapitalist düzeninin en önemli kuruluşlarından biri olan anonim şirketler alanında İkinci Dünya Savaşından sonra başlayan gelişmelere yetişebilmek için çeşitli ülkeler sık sık kanunlarında değişiklikler yapmak zorunluluğunu duymuşlardır. Birçok ülke, anonim şirket kanunlarını tüm yenilemek zorunda kaldıkları gibi, daha sonra da ufak düzeltmeler yapmaktan da geri kalmamışlardır. Son 20-30 yılda yürürlüğe giren yasalar daha ziyade çok ortaklı şirketlere yönelmiş ve bunlarla başlıca şu hedeflere erişilmek istenmiştir denebilir: Bir yandan anonim şirketlerin kurulması kolaylaştırılmağa, kuruluşta ve daha sonra sermaye toplama sorununa bir çözüm getirilmeğe çalışılırken, diğer yandan da şirkete sermaye yatırımlarının ve şirket alacaklılarının korunması düşünülmüştür. Yönetim ile sermayedarlar arasındaki ilişkinin sağlam temellere dayandırılmasına, özellikle azınlığın, şirketin gelişmesini engellemeyecek bir biçimde korunmasına önem verilmiştir. Şirketin denetimi konusunun ağırlığı artırılarak ve bu meyanda halkı aydınlatma ilkesine işlerlik kazandırılarak anonim şirketlerin daha iyi bir biçimde denetlenmesi sağlanmak istenmiştir. Gene bu maksatla hesaplar konusunda yöneticilerin uymaları gereken kuralların teknik gelişmelere uygun bir biçimde düzenlenmekte olduğu göze çarpmaktadır. Bazı ülkelerin anonim şirket kanunları işçilerin yönetime katılma sorununa da yer vermişlerdir. Anonim şirketlerin yapısal sorunları da son kanunlaştırma hareketlerinde önemli bir tartışma konusu olmuştur. Genel kurul - yönetim kurulu ayrımı ile, genel kurul - yönetim kurulu - gözetim kurulu biçimlerinden hangisinin anonim şirketlerin işleminde daha yararlı olacağı konusu farklı biçimlerde, fakat daha çok ikincisi lehine çözüme bağlanır görünmektedir. Nihayet yeni kanunlar bağlı şirketler hakkında da ayrıntılı hükümler ihtiva etmektedirler.

Bu gelişmeler karşısında bir süreden beri, özellikle Batı Avrupa ülkelerinde anonim şirketlere ilişkin hükümlerin yakınlaştırılması çabaları da sürüp gitmektedir. Avrupa Ekonomik Topluluğunun görevleri içine giren anonim şirket hukuklarının uyumlaştırılması çeşitli yönergelerin hazırlanmasına vesile vermiş, üye ülkeler de iç mevzuatlarını çerçeve niteliğindeki bu yönergeler doğrultusunda değiştirmeye başlamışlardır¹. Avrupa Ekonomik Topluluğunda yürütülen çabaların Topluluk dışında da etki yapması doğaldır. Yönergeler gerçi temelde üye ülkelerin sorunlarını hedef almaktadır; fakat bu sorunlar genellikle tüm Batı dünyasındaki anonim şirketlerin sorunlarıdır ve bu nedenle de getirilen çözüm yolları diğer ülkelere de yol gösterici olabilmektedir.

İskandinav ülkeleri de kendi hukuklarını yakınlaştırma alanında uzun süreden beri çalışmalar yapmaktadırlar. Danimarka'nın AET'ye girmesi ile bu ülke diğerlerinden bir ölçüde ayrılmak zorunda kalmıştır. Ancak AET yönergelerinin getirdiği esaslar sınırlı da olsa diğer İskandinav ülkelerince benimsendiğinden, dolaylı bir biçimde hukukların yakınlaşması sağlanabilmektedir. 1978 yılında yürürlüğe giren İsveç Anonim Şirketler Kanunu'nun yönergelerden biraz esinlendiği söylenebilir². 1 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe giren yeni Fin Anonim Şirketler Kanunu³ için de aynı şeyleri, hatta daha fazlası ile, gerçekleştirmiştir diyebiliriz.

Fin anonim şirketler hukuku yeni kanun yürürlüğe girinceye kadar 1895 tarihli bir kanun ile düzenlenmişti. Bu kanun 1935 tarihinde önemli olmayan bazı değişikliklere uğramıştı. Bir süreden beri Fin anonim şirketler hukukunun yenileştirilmesi için çalışmaların yapıldığı da bilinmekte idi⁴. Yeni kanunun hem Finlandiya'nın ihtiyaçlarına cevap verecek, hem komşu İskandinav hukuklarından uzaklaşmıyacak bir biçimde hazırlandığı

¹ AET'yi kuran Roma Antlaşması m. 100'e bkz. Yönergeler için bkz. genel olarak: Özsunay, AET'de Ortaklıklar Hukukunun Uyumlaştırılmasına Yönelik «Birinci ve İkinci Konsey Yönergeleri», 26 İKT ve MAL. 284-287 (1979), 369-371 (1979) (üçüncü ve dördüncü yönergeler için).

² Carsten: İsveç paylı ortaklıklar hukukunda yeni gelişmeler (Çev. Aytar) 9 BATİ- DER 1047 vd. (1978), s. 1068.

³ The Finnish Companies Act of 1978 (Çeviren: Price Waterhouse and Co. Oy, Helsinki, Mannerheimintie 8, 1979). 29 Eylül 1978 tarih ve 734 No. lu Kanun.

⁴ Olsson, Curt: Finlande, s. 1117 vd. (M. Rotondi, Inchieste di Dritto Comparato, 4 Enquête Comparative sur les sociétés par actions, Kluwer, The Netherlands 1974 adlı eserde); Colliander, Stig: Der Jahresbeschluss von Aktiengesellschaften in Finnland, s. 53 vd. (Der Jahresbeschluss von Aktiengesellschaften in Europa und USA, Bd. II, 1967, Berlin adlı eserde); Commercial Laws of the World, Finland, Febr. 1973, S. 49 vd. (Published for Members of the Foreign Tax Law Asso.. Inc. Gainesville, Florida).

ve hem de AET'nin yayınlanmış olduğu yönergelerdeki esaslardan esinlendiği anlaşılmaktadır. Türkiye gibi Finlandiya da Ortak Pazar üyesi değildir. Fakat kanun koyucu orada hukukların yaklaştırılması akımlarından yararlanmış ve hukukunu komşu ülkelerin ve Batı Avrupa'nın hukukları ile uyumlaştırmağa gayret etmiştir. Batı'nın iktisaden ilerlemiş toplumlarına erişme çabasında olan Finlandiya'nın yeni Anonim Şirketler Kanunu'nu tanımak Türk anonim şirketler hükümlerinin yenileştirilmesi çalışmalarında yöntem ve içerik bakımından yardımcı olabilecektir.

Eski Fin A.Ş.K. nun yetersiz kaldığı başlıca konular şunlardı⁵: Halkı aydınlatma konusunda hemen hiç bir hüküm bulunmamakta idi; konsolide hesaplar ve yavru şirketlere ilişkin hesaplar hakkında hüküm yoktu; azınlık haklarına, yönetim ve denetime, sermaye arttırılması ve indirilmesine ilişkin hükümler eskimişti; birleşme ve tasfiye konuları yeterli bir biçimde düzenlenmemişti; değiştirilebilir tahviller gibi yeni bazı finansman yolları kabul edilmemişti. Yeni kanun bu ve diğer alanlarda yenilikler getirmiştir. Ayrıca kanun çeşitli maddelerinde ortakların sahip oldukları sermaye miktarına göre farklı hükümler uygulanmasına da olanak sağlamaktadır. Bu suretle pay sahibi sayısı değil, onların temsil ettikleri sermayenin miktarı birim halini almaktadır (1 milyon Fin Markı).

Yeni Kanun 165 maddeden oluşmaktadır. Alışılmış teselsül eden maddede numaraları yerine kanun bölüm esasını kabul etmiştir. Kanunda 16 bölüm vardır. Her bölüm içinde ise maddeler 1'den başlayarak devam etmektedir.

II. KURULUŞ

Yeni kanunda kuruluş formaliteleri basitleştirilmiştir. Bir tek kurucunun dahi anonim şirket kurması bundan böyle mümkün olabilecektir. (Bölüm 2, madde 1=2/1, İsveç için Agm. 1051). Şirketin kurulabilmesi için kurucu veya kurucular tarafından önce bir kuruluş senedi hazırlanır. Bunun için özel bir şekil aranmamıştır. Ayrıca bir de şirket statüsünün hazırlanması gerekmektedir. Her ikisinin de asgari içeriği kanunda gösterilmiştir (Bölüm 2).

Şirketin kurulabilmesi için gerekli sermayenin miktarı 15.000 Fin Markıdır. Ancak taban ve tavan sınırları dahilinde kalmak şartıyla değişebilir sermaye esasına da yer verilmiştir (1/3).

Kuruluştaki uzun süren resmî izin veya mahkeme kontrolü gibi yollar gerekli görülmemiş, kurucuların sorumluluğu hakkındaki hükümlerle ye-

⁵ 4 No.lu dipnotunda adı geçen eserlere bkz.

tilinmiştir. Ancak üçüncü kişilerin korunması için bazı güvenceler de kanunda mevcuttur. Örneğin, kuruluş kolaylıklarının kötü amaçlarla kullanılmaması için bir kere kurucuların sorumluluğu düzenlenmiştir. Diğer yandan da taahhüt edilen sermayenin tam olarak getirilmesini sağlayan önlemler alınmıştır: Sermayenin yarısı kuruluş anında, geri kalan kısmı ise bir yıl içinde ödenecektir (2/13. İsveç hukukunda tümü). Buna mukabil paraların ödendiğine dair yöneticilerin beyanı ve denetçilerin tasvibi yeterlidir (2/9). Ayrıca banka teminatı aranmamaktadır. Sermayenin getirilmesi hakkındaki bu kurala riayet edilmediği takdirde ya şirket tasfiye edilecek, yahut da sermaye indirimi yoluna gidilecektir (2/13). Ayrıca pay borcunun şirketten olan alacakla takas edilmesi de kural olarak mümkün değildir. Şirket de pay alacağını başkasına devredemez (2/11). Şirketin kendi hisse senetlerini iktisap etmesi de bazı istisnalar dışında yasaklanmıştır (Bölüm 7).

Kuruluş formaliteleri 3 ay içinde tamamlanamazsa kuruluşun vazgeçilmiş sayılır ve kurucular yapılan borçlardan sorumlu olurlar (2/10 İsveç için Agm. 1053).

Şirket sicile tescil ile tüzel kişilik kazanır (2/14). Halka açılmada iştirak taahhütnamelemesine ilişkin formalitelerdeki eksiklik şirketin tescil edilmesinden sonra ileri sürülemez (2/5).

Kuruluşun önce şirket adına yapılan işlemlerin şirketi ne ölçüde bağlayacağı karşı tarafın tescilin yapıldığını bilip bilmemesine göre farklı biçimlerde hükme bağlanmıştır (2/14. Karş. 1. Konsey Yönergesi, m. 7).

III. PAY SAHİPLİĞİ

Payların sahiplerine eşit hak sağlayacağı kanunda açıkça ifade edilmiştir; ancak, farklı pay sahibi sınıfları yaratılması mümkündür (3/1).

Fin A.Ş.K. sadece nama yazılı pay senetlerine yer vermiştir. Hamile yazılı pay senetleri bu nedenle çıkarılamıyacaktır (Bak. İsveç hukuku, Agm. 1054). Payların şirketin tescilinden önce de devredilmesi mümkündür (3/2).

Payın devri halinde diğer pay sahiplerine önce alım hakkı tanınması özel olarak düzenlenmiştir (3/3). Pay senedinin devrine kıymetli evrak hakkındaki hükümler kıyasen uygulanır (3/9). Payın devredilmesi halinde şirketin muvafakat etmesi şartı şirket ana sözleşmesine konabilir (3/4). Devir keyfiyeti şirketteki pay sahipleri defterine (siciline) kaydolunur. Bu kayda kadar devralan kişi haklarını kullanamaz (3/13). Pay defteri umuma

açıktır (3/12. İsveç hukuku, Agm. 1056). Herkes masrafını ödeyerek pay defterinden kopya çıkartmak hakkına sahiptir (3/12 II. İsveç K. için bak. Agm. 1056).

IV. SERMAYE ARTTIRILMASI

Sermaye arttırılması yeni payların çıkartılıp satılması veya payların özkaynaklar karşılığında itibari değerlerinin arttırılması yolu ile sağlanabilir (4/1). Sermayenin arttırılması halinde eski pay sahiplerinin öncelikle alım hakları vardır (2. Konsey Yön. m. 29). Yeni payların satışı yolu ile sermaye arttırılması yoluna gidildiğinde genel kurul kararı ile bu hak kaldırılabilir (4/2). Yönetim kuruluna, bir yıl içinde tavan sermayeye kadar sermayeyi arttırma yetkisi verilebilir (4/10).

Halka açılma halinde hazırlanacak izahnamede bulunması gerekli hususlar ve diğer koşullar ayrıntılı bir biçimde belirlenmiştir (4/7-12).

Sermayenin indirilmesinde açığa çıkan miktar bazı amaçlar için kullanılacaksa mahkemeden izin alınması gerekmektedir (6/3).

V. YÖNETİM

Anonim şirketin yönetimi konusunda da Fin Kanunu'nun yeni gelişmelerden etkilendiği anlaşılıyor. Gerçi yönetim görevi esas itibariyle yönetim kurulu ve müdür tarafından yerine getirilecektir. Ancak 1 milyon Fin Markından yüksek sermayeli anonim şirketler bir gözetim kuruluna sahip olabilirler (Karş. İsveç K. için Agm. 1059). Bu kurulun üyelerini genel kurul seçer (8/11).

Yönetim kurulu en az 3 kişiden oluşur. Ancak şirketin sermayesi 1 milyon Fin Mk. dan az ise yönetici sayısı daha az olabilir (8/1). Yöneticiler kural olarak genel kurulca seçilirlerse de, ana sözleşme bir veya daha fazla yöneticinin - tüm sayının yarısından az olmak şartı ile - başka türlü seçilebileceğini kararlaştırabilir (8/1). Eğer şirkette gözetim kurulu varsa yöneticileri bu kurul seçer (tayin eder) (8/11). Yöneticilerin dört mali devreden -ki genellikle bu dört mali yıldır- fazla bir devre için seçilemezler (8/1).

Şirketin günlük işlerini yürütmek üzere yönetim kurulunca bir müdür tayin edilmesi mümkündür. Sermayesi 1 milyon Fin Mk. nın üstünde olan anonim şirketlerde müdür bulunması şarttır (8/3. İsveç K. için Agm. 1059).

Yönetim kurulu üyelerinin şirkette pay sahibi olmaları şart değildir. Ancak yönetici veya müdür göreve başlarken şirkette veya şirketin gru-

buna dahil şirketlerde sahip oldukları payların sayısını yönetim kuruluna bildirmek zorundadırlar. Pay sahipliği durumunda sonradan ortaya çıkan değişiklikleri de bir ay içinde bildirmeleri gerekir (8/5. İsvç K. için Agm. 1060). Bu suretle doktrinde *insider-trading* adı verilen ve yöneticilerin bu sıfatla sahip oldukları bilgileri kendi çıkarlarına kullanmaları faaliyetleri engellenmek istenmiştir.

Anonim şirketi dışı karşı yönetim kurulu ve müdürlerin yetki alanı içindeki konularda müdür temsil eder (8/12 ve 13). Temsilcilerin yetkilerini aşmaları halinde yapılan işlem, üçüncü kişiler bu yetki aşmasını biliyorlar veya bilmeleri gerekiyorsa şirketi bağlamaz (8/15. 1. Konsey Yönergesi m. 9).

Yöneticilerin sorumluluğu ve bu nedenle açılacak dava 15. bölümde düzenlenmiştir (15/1-7).

VI. GENEL KURUL

Pay sahipleri genel kurulda oylarını kullanarak şirketin işlerine yön verebilirler, yöneticileri, gözetim kurulu üyelerini ve denetçileri seçerler. Bu toplantılarda şirketin yahut varsa yardım sandığının elindeki veya yavru şirketlerdeki paylar için oy kullanılamaz (9/1). Bu suretle halka açık anonim şirketlerde küçük pay sahiplerinin etkinliğini giderecek gelişmeler bir ölçüde engellenmeye çalışılmıştır.

Genel kurul toplantılarında temsilci aracılığı ile oy kullanılması mümkündür. Ancak Fin Kanunu'na göre temsil yetkisi en çok üç yıl için geçerlidir (9/2. İsvç K.: 1 yıl. Agm. 1061). Pay sahipleri genel kurul toplantılarına yanlarında bir danışman ile de gelebilirler (9/2).

Her pay sahibine bir oy hakkı verir. Fazla oy hakkı veren payların çıkarılması mümkündür. Ancak bir pay diğerlerinin 20 katından fazla oy hakkı veremez (9/3. İsvç K.: 10 katı, Agm. 1054)

VII. DENETLEME

Denetleme konusunda Fin Kanunu en az bir denetçinin iktisat ve muhasebe alanında tecrübeli kişiler arasından seçilmesini istemiştir (10/3). Tüm payların 1/10'unu temsil eden pay sahipleri veya toplantıda temsil edilen oyların 1/3'ü olumlu yönde ise özel denetçi de tayin olunur (10/1. İsvç K., Agm. 1063). Bu kişiler özel konular için de denetçi tayin edilmesini isteyebilirler (10/14). Şirketin *equity* sermayesi 2 milyon Fin Markının üstünde ise denetçilerden en az bir tanesi Merkezî Ticaret Odasınınca yetkili kılınmış yeminli hesap uzmanı olacaktır (10/4).

VIII. HESAPLAR

Yıllık faaliyet raporlarında bulunması gerekli olan hususlar ayrıntılı bir biçimde kanunda açıklanmıştır (4 Nolu Yönerge'den daha ayrıntılı bir biçimde Karş. 4. Konsey Yön. m. 46). Buna göre, şirkette çalışan yıllık ortalama işçi sayısı, yöneticilere ve müstahdemlere ayrı ayrı ödenen tüm paranın miktarı, yönetim kurulu üyelerine ve müdüre ödenen ikramiyeler de gösterilecektir (11/9 III). Yıllık hesapların bir kopyası 6 ay içinde sicil memuruna gönderilir (11/14). Hesaplar konusunda ayrıca 10 Ağustos 1973 tarihli ve 655 No.lu Bilânçolar Kanunu da uygulanır⁶. Bu Kanun hesaplar konusunu bütün işletmeler için ayrıntılı ve modern gereksinimleri cevaplandırabilecek bir biçimde düzenlemiştir.

Şirket kârlarının dağıtılması bakımından Fin A.Ş.K. küçük pay sahiplerini koruyucu hükümler ihtiva etmektedir. Şirketin kâr dağıtmasına ilişkin teklifler yönetim kurulundan gelir. Ancak genel kurulda pay sahiplerinin bunu oyları ile değiştirmeleri mümkündür. Kârın yedeklere ayrılması veya dağıtılmaması için toplantıda temsil edilen oyların % 90'ı olumlu yönde kullanılmalıdır (9/15). Genel kurul toplantısında sermayenin 1/10'unu temsil eden pay sahipleri kârın en çok yarıya kadar olan kısmının ortaklara dağıtılmasını isteyebilirler (12/4. Bak. İsveç hukuku, Agm. 1061 ve 1065).

Bir anonim şirketin ne ölçüde hibede bulunabileceği de kanunda düzenlenmiştir (12/6). Yöneticilere, pay sahiplerine veya şirketin de dahil olduğu gruptakilere borç para verme veya kefil olma konularına ilişkin hükümlere de kanunda yer verilmiştir (12/7).

IX. BAĞLI ŞİRKETLER

Fin A.Ş.K. ana şirket ile yavru şirket arasındaki ilişkileri de çeşitli yönlerden düzenlemiştir. Eğer bir anonim şirket başka bir yerli veya yabancı şirkette % 50'den fazla oyu temsil edebiliyorsa bu şirketler ana şirketin yavrusu sayılırlar. Sahip olduğu paylar veya yapılan anlaşmalar nedeni ile bir anonim şirket başka bir anonim şirkete etki yapabiliyorsa ve o şirketin faaliyetleri sonucuna önemli bir katkıda bulunabiliyorsa ilk şirket ana, ikincisi ise yavrudur. Ana ve yavru şirketler birarada bir grup oluştururlar (1/2).

Bir anonim şirket ana şirket haline gelince, yani başka bir anonim şirketin pay senetlerini satın alarak ona egemen olmuşsa, yönetim kurulu yavru şirketin yönetim kurulunu hemen bundan haberdar etmek zorun-

⁶ 3 No.lu dp. unda adı geçen eserde İngilizce çevirisi vardır, s. 113 vd.

dadır. Buna karşılık yavru şirket yönetim kurulu da ana şirkete grubun durumunu saptayabilmesi için gerekli bilgileri aktarmalıdır (8/7).

Bağlı şirketlerin hesaplarına kanunda özel yer ayrılmıştır. Yıllık hesaplarda yavru şirketten gelen kârlar ayrıca gösterilmelidir (11/4-8). Ana ve yavru şirketin hesapları konsolide olarak da ifade edilmelidir (11/10 ve 11/11). Yıllık raporda da şirketler grubu hakkında bilgi verilmelidir (11/12). Gene, örneğin yavru şirketle ilişkisi bulunmak ana şirkete denetçi olarak seçilmeyi engeller (10/5). Ayrıca, bir şirketin devir alınması halinde buna muhalif kalan pay sahipleri 1 ay içinde paylarının, devir alan şirket tarafından ve cari fiyat üzerinden satın alınmasını isteyebilirler (14/3). Devir alma durumu 4 ay içinde sicile de bildirilir (14/4). Ana ve yavru şirketin birleşmesi durumu da kanunda düzenlenmiştir (14/7-9).